

Broedgeval van Rouwkwikstaart

in de Klein-Duivendrechtse Polder

Jip Louwe Kooijmans

FOTO: NIKK ZIJLMANS

Mannetje Rouwkwikstaart, Kinselmeer, 8 mei 2001

In 2007 inventariseerde ik een aantal gebieden in de Amsterdamse regio op broedvogels, voor Ecologisch onderzoeks- en adviesbureau Van der Goes en Groot in opdracht van Landschap Noord-Holland. In één van deze gebieden, de Klein-Duivendrechtse Polder, stelde ik een succesvol broedgeval vast van een paartje Rouwkwikstaart *Motacilla yarrellii* - Gould, 1837.

Gebiedsbeschrijving De Klein-Duivendrechtse Polder is een oud veenweidegebied. De agrarische bedrijfsvoering bestaat uitsluitend uit graslandcultuur ten behoeve van de veeteelt. Het gebied ligt ten zuiden van de Groot-Duivendrechtse Polder ingeklemd tussen rivier de Amstel aan de westzijde en snelweg A2 aan de oostzijde. De zuidgrens wordt gevormd door de Burgemeester Stramanweg.

De Klein-Duivendrechtse Polder is goed te overzien vanaf de openbare weg. Vooral voor fietsers is het gebied goed ontsloten. Langs de A2 en de Burgemeester Stramanweg ligt een vrijliggend fietspad. Bovendien wordt de polder doorsneden door een smal fietspad dat loopt vanaf het fietspad langs de A2 naar de weg op de oostelijke oever van de Amstel. Met name vanaf de hoger gelegen bruggetjes op dit pad heeft men goed zicht op het gebied.

In de erfbeplanting rond de boerderijen broedt een grote diversiteit aan vogelsoorten, zoals Grauwe Vliegenvanger, Torenvalk, Spotvogel en Grasmus. De weilanden worden bewoond door typische weidevogels als Grutto, Kievit, Tureluur, enkele paartjes Slobeend en één paar Kneu. In de begroeiing langs de oevers van de sloten broedt onder andere Bosrietzanger. De ornithologische klapper dit jaar was een paartje Rouwkwikstaart.

Status van de Rouwkwikstaart als broedvogel De Rouwkwikstaart is de Britse tegenhanger van de Witte Kwikstaart *Motacilla alba*, die in Nederland een talrijke broedvogel is. Lange tijd werd de Rouwkwikstaart beschouwd als een ondersoort van de Witte Kwikstaart, maar sinds 1998 wordt deze behandeld als een aparte soort. De Rouwkwikstaart staat in Nederland te boek als een uiterst schaarse broedvogel. In ons land broeden jaarlijks hooguit enkele tientallen paartjes. Op slechts weinig plaatsen wordt meerdere jaren achtereen gebroed. Bovendien betreft maar een klein deel van de broedgevallen in Nederland zuivere paren. In de meeste gevallen gaat het om mengparen, waarbij één van de oudervogels een Witte Kwikstaart is. Het is gebruikelijk om mengparen op te geven onder de naam van de zeldzaamste partner. Waarschijnlijk is ongeveer driekwart van de Nederlandse broedparen een mengpaar.

De eerste waarneming in Amsterdam - van twee exemplaren - werd gedaan op 20 maart 1936 op de Diemerzeedijk bij Immetjeshorn, door Karel Voous op vijftienjarige leeftijd. De laatste jaren wordt de Rouwkwikstaart in de regio Amsterdam jaarlijks gezien tijdens de voorjaars trek. Er zijn aanwijzingen dat de trekroute van de Rouwkwikstaart lusvormig is. Terwijl de Rouwkwikstaart in het najaar een westelijke route volgt, trekt zij in het voorjaar langs een meer oostelijke route, zodat de soort met name in die periode in Nederland wordt waargenomen.

In de regio Groot-Amsterdam is de Rouwkwikstaart een incidentele broedvogel. Het meest recente en waarschijnlijk enige broedgeval betrof een gemengd paartje, dat een nest had in een knotwilg aan de Burgemeester Peereboomweg bij Zuiderwoude, in 2001. Het nest werd ontdekt op 23 mei. Op woensdag 30 mei waren de jongen uitgevlogen (pers. med. Frank Visbeen). In het archief van de Vogelwerkgroep Amsterdam bevinden zich geen waarnemingen van broedgevallen van voor de 21^e eeuw.

Beschrijving van het broedgeval in de Klein-Duivendrechtse Polder Op 9 april 2007, tijdens de eerste inventarisatieronde, ontdekte ik in de Klein-Duivendrechtse Polder een klein groepje kwikstaarten. Het bestond uit een mannetje Witte Kwikstaart, een mannetje Rouwkwikstaart en een vrouwtje Rouwkwikstaart. De beide mannetjes waren voortdurend met elkaar aan het bakkeleien en het was onduidelijk wie precies wie wegjoeg. Ik noteerde de waarneming van de Rouwkwikstaarten aanvankelijk slechts in de kantlijn van mijn kaart. Een waarneming van Rouwkwikstaarten in april is leuk, maar ik ging er gewoontegetrouw vanuit dat het om doortrekkers en niet om broedvogels ging. Bovendien was het nog ver voor 20 mei, de datumgrens die in Nederland geldt voor het broedseizoen van deze soort. Nadat ik met mijn telescoop vanaf een hoger gelegen brug de polder had gecontroleerd op andere soorten broedvogels, zag ik dat de kwikstaarten een stuk verderop nog steeds aanwezig waren. Op grote afstand zag ik zelfs twee

vogels paren. Doordat de vogels met de kop naar mij toe stonden kon ik niet zien om welk mannetje het ging, maar na afloop zag ik wel dat het vrouwtje een Rouwkwikstaart was. Na de paring pikte zij enkele strootjes op en vloog ermee naar een kleine brug van een particuliere landbouwweg en verdween er onder aan de oostzijde. Enthousiast noteerde ik de waarneming alsnog op de inventarisatiekaart als een nestindicerende waarneming van een Rouwkwikstaart. Tijdens de tweede inventarisatieronde, op 22 april, zag ik aanvankelijk helemaal geen kwikstaarten op deze locatie. Onder de brug waar het Rouwkwikstaartvrouwtje met de strootjes was verdwenen vond plotseling een wild gevecht plaats tussen twee mannetjes Slobeend om de gunsten van een vrouwtje. Het water spatte in het rond. Blijkbaar geschrokken van de drukte kwam het vrouwtje Rouwkwikstaart onder de brug vandaan. Toen de rust was teruggekeerd, verdween de kwikstaart weer onder de brug op dezelfde plek als dertien dagen eerder.

Op de ochtend van 4 mei, tijdens mijn derde inventarisatiebezoek, zag ik alleen een overvliegende kwikstaart, waarbij ik niet eens met zekerheid kon vaststellen of het een Witte Kwikstaart of een Rouwkwikstaart was.

De beste waarnemingen deed ik in de tweede helft van mei. Op 19 mei, tijdens de vierde inventarisatieronde, zag ik een mannetje Rouwkwikstaart met een snavel vol insecten aan de oostkant onder de brug verdwijnen. Binnen enkele minuten kwam het mannetje driemaal terug met voer. Na de derde keer vloog hij naar een hekpaaltje en begon te zingen. Door deze waarnemingen raakte ik ervan overtuigd dat ik te maken had met een broedgeval van een zuiver paartje Rouwkwikstaart. Tot dan had ik een gemend paar, met een mannetje Witte Kwikstaart, niet kunnen uitsluiten. Het was blijkbaar een vrij vroeg broedsel, want deze waarneming was nog steeds buiten de officiële datumgrenzen. Daarom ging ik een week later, nadat ik mijn andere inventarisaties van die dag had afgerond, nog eens terug naar de Klein-Duivendrechtse Polder. Direct bij aankomst zag ik drie kwikstaarten op het fietspad lopen. Het waren een mannetje en een vrouwtje Rouwkwikstaart met een pas uitgevlogen juveniel! Het jong bedelde onafgebroken om voedsel. Vooral het mannetje moest het ontgelden. Het jong volgde hem op de voet. Zelfs toen het jong net gevoerd was en het mannetje wegvloog om meer voedsel te zoeken vloog het jong met het mannetje mee. Het vrouwtje ging zich rustig zitten poetsen op het paaltje waar ik het mannetje een week eerder had zien zingen.

Bij mijn laatste inventarisatiebezoek, op 9 juni, zag ik alleen een mannetje Rouwkwikstaart voedsel zoeken tussen de grazende koeien in het weiland ten westen van de brug waaronder het nest gezeten moet hebben.

Tot slot Al met al kan ik vaststellen dat een zuiver paartje Rouwkwikstaart succesvol heeft gebroed in de Klein-Duivendrechtse Polder en tenminste één jong heeft grootgebracht. Een overzicht van de waarnemingen is samengevat in Tabel 1. Ik deed geen waarnemingen die kunnen duiden op een tweede legsel.

Dit artikel kwam tot stand met medewerking van Hans van der Goes en Frank Visbeem.

Tabel 1. Waarnemingen van Rouwkwikstaarten in de Klein-Duivendrechtse Polder in 2007. Het SOVON BMP-criterium voor een broedgeval van de Rouwkwikstaart in Nederland is twee waarnemingen in geschikt broedbiotoop, waarvan tenminste één tussen 20 mei en 10 juli.

Inventarisatieronde	Datum	Waarneming	SOVON broedcode *)
1	09-04-07	paring	0
		♀ met nestmateriaal bij mogelijke nestplaats	6
2	22-04-07	♀ bij mogelijke nestplaats	6
3	04-05-07	overvliegend (?)	-
4	19-05-07	♂ met voer naar nestplaats	14
		♂ zang	0
-	25-05-07	♂ + ♀ met pas uitgevlogen juveniel	12
5	09-06-07	♂ ter plaatse	1

*) Uitleg van de broedcodes; criteria van broedzekerheid

Broedcode	Omschrijving
0	Volwassen individu <i>buiten</i> de datumgrenzen in mogelijke broedbiotoop, zonder aanwijzing omtrent broeden
1	Volwassen individu <i>tussen</i> de datumgrenzen in mogelijke broedbiotoop, zonder aanwijzing omtrent broeden
6	Bezoek van vogel aan een waarschijnlijke nestplaats
12	Pas uitgevlogen jongen van nestblijvers of uitgelopen donsjongen van nestvlinders
14	Transport voedsel of ontlasting

Literatuur

- Bijlsma R.G., Hustings F., en Campuysen C.J. 2001. *Algemene en schaarse vogels van Nederland* (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Boele A. 2002. Rouwkwikstaart *Motacilla yarrellii* pp 334-335 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland. *Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000* Nederlandse Avifauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland.
- Cramp, S. (ed.). 1988. *Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Volume V. Tyrant Flycatchers to Thrushes*. Oxford University Press, Oxford.
- Van Dijk, A.J. 2004. *Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken)*. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Vlek R. 2000. *Amsterdamse vogelhistorie. Nieuwe vogelsoorten door de eeuwen heen 1285-1999*. Eeuwnummer Vogelwerkgroep Amsterdam, De Gierwaluw, jg. 38(1).